

ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

© 2017 КУХАРСЬКА Н. О.

УДК 330(477)

Кухарська Н. О. Загрози національній економічній безпеці України на сучасному етапі

Обґрунтовано, що найважливішим фактором національної економічної безпеки країни є відповідність системи економічних і виробничих відносин економічному розвитку країни. Детально розглянуто особливості виникнення загрози національній економічній безпеці України шляхом виділення семи головних структурних блоків, в яких загрози не були подолані за роки незалежності, а деякі з них навіть посилюються: 1) інституційна сфера; 2) соціальна сфера; 3) фінансова сфера; 4) тінізація та корупційність економіки; 5) високий рівень фізичного зносу основних фондів та виробничої інфраструктури; 6) деіндустріалізація економіки; 7) інноваційний розвиток. Розроблено основні складові національної економічної безпеки, які дозволяють подолати ці загрози.

Ключові слова: національна економічна безпека, загрози національній економічній безпеці, тінізація та корупційність економіки, державний борг, соціальна сфера, деіндустріалізація економіки, науково-технічний потенціал.

Бібл.: 31.

Кухарська Наталія Олександрівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри загальної економічної теорії та економічної політики, Одеський національний економічний університет (вул. Преображенська, 8, Одеса, 65082, Україна)

E-mail: kuharska.nat@gmail.com

УДК 330(477)

Кухарская Н. А. Угрозы национальной экономической безопасности Украины на современном этапе

Обосновано, что важнейшим фактором национальной экономической безопасности страны является соответствие системы экономических и производственных отношений экономическому развитию страны. Подробно рассмотрены особенности возникновения угроз национальной экономической безопасности Украины путем выделения семи главных структурных блоков, в которых угрозы не были преодолены за годы независимости, а некоторые из них даже усилились: 1) институциональная сфера; 2) социальная сфера; 3) финансовая сфера; 4) тенезация и коррупционность экономики; 5) высокий уровень физического износа основных фондов и производственной инфраструктуры; 6) деиндустриализация экономики; 7) инновационное развитие. Разработаны основные составляющие национальной экономической безопасности, которые позволят преодолеть эти угрозы.

Ключевые слова: национальная экономическая безопасность, угрозы национальной экономической безопасности, тенезация и коррупционность экономики, государственный долг, социальная сфера, деиндустриализация экономики, научно-технический потенциал.

Библ.: 31.

Кухарская Наталья Александровна – доктор экономических наук, профессор, профессор кафедры общей экономической теории и экономической политики, Одесский национальный экономический университет (ул. Преображенская, 8, Одесса, 65082, Украина)

E-mail: kuharska.nat@gmail.com

UDC 330(477)

Kuharskaya N. A. Threats to the National Economic Security of Ukraine at the Current Stage

It is substantiated that the most important factor of the national economic security of the country is to match both the economic and the industrial relations systems to the economic development of the country. The article provides detailed consideration of the particularities of occurrence of threats to the national economic security of Ukraine by allocating seven major structural blocks, in which threats were not overcome during the years of independence, and some of them even became intensified: 1) institutional sphere; 2) social sphere; 3) financial sphere; 4) shadowing and corruptness of economy; 5) a high level of physical wear and tear of fixed assets and of the production infrastructure; 6) de-industrialization of economy; 7) innovative development. The main components of the national economic security, which would assist in overcoming these threats, have been developed.

Keywords: national economic security, threats to national economic security, shadowing and corruptness of economy, public debt, social sphere, de-industrialization of economy, scientific and technical potential.

Bibl.: 31.

Kuharskaya Natalia A. – D. Sc. (Economics), Professor, Professor of the Department of General Economic Theory and Economic Policy, Odesa National Economic University (8 Preobrazhenska Str., Odesa, 65082, Ukraine)

E-mail: kuharska.nat@gmail.com

Однією з умов досягнення сталого розвитку країни є забезпечення її економічної безпеки. Питання про економічну безпеку (як на міжнародному, так і на національному рівні) спочатку виникло серед країн, що розвиваються, що було відображено у принципах Бразильської концепції колективної економічної безпеки (1974 р.).

Національна економічна безпека – це захищеність економіки від внутрішніх і зовнішніх несприятливих чинників, що порушують нормальне функціонування процесу внутрішнього відтворення, підбивають досягнутий рівень життя населення і тим самим викликають підвищену соціальну напруженість у суспільстві, а також загрозу самій державі [1, с. 574].

Найважливішим фактором економічної безпеки є відповідність системи економічних і виробничих відно-

син потребам не тільки виробництва, а й економічного розвитку країни. Ступінь економічної безпеки залежить від економічного потенціалу країни, який утворюють сукупність продуктивних сил суспільства та національне багатство.

Національна економічна безпека передбачає не створення замкненого, автаркічного національного господарства, а взаємне врахування національних економічних інтересів, дотримання погоджених норм функціонування світової економіки. У цьому плані проблема національної економічної безпеки має вкрай важливе значення для країн пострадянського простору й країн, що розвиваються, до яких, власне, і належить Україна.

У результаті нестабільної економічної та політичної ситуації в Україні саме економічна безпека є головною частиною національної безпеки, її фундаментом і матері-

альною основою. Саме забезпечення національної економічної безпеки є однією із серйозних проблем залучення України до світогосподарських процесів. Тому наявність загроз економічній безпеці обумовлює пряму або опосередковану загрозу національній безпеці України.

Протягом багатьох років оцінкою тенденцій і загроз у сфері як міжнародної, так і національної економічної безпеки активно займалися такі вітчизняні науковці, як З. С. Варналій [2], П. І. Гайдучкий [3], В. П. Горбулін [4], В. М. Геєць [5], Я. А. Жаліло [6], В. Є. Новицький [7], Ю. М. Пахомов [8], А. С. Філіпенко [9] та ін. Однак розгляд особливостей виникнення загроз національній економічній безпеці України не знайшов достатнього висвітлення у вітчизняній науковій літературі. Саме це й обумовило актуальність даного дослідження.

Метою статті є детальний розгляд причин і особливостей загроз національній економічній безпеці нашої держави, що не були подолані за роки незалежності, а деякі з них навіть посилюються з роками, шляхом виділення семи головних структурних блоків.

У системі національної економічної безпеки України загрозами є дії, спрямовані проти здійснення економічного суверенітету держави, становлення України як рівноправного учасника міжнародних економічних відносин.

Основними загрозами національній економічній безпеці України є:

1. В інституційній сфері – недостатня ефективність гілок влади: суперечність чинного законодавства та правова неврегульованість широкого кола питань економічного розвитку, зокрема ринкової трансформації економіки, утвердження ефективного конкурентного середовища, незбалансованість кадрового потенціалу, нероздільність відносин бізнесу та влади за домінуванням останньої. Зрощування влади (у всіх її формах) та бізнесу є основним підґрунтям корупційності економіки, системної бюрократизації. У деструктивних формах здійснюється роздержавлення та приватизація, зокрема й землі. Однією з найгостріших проблем, що стримує економічне зростання, є криза корпоративного управління, яка унеможливує ефективну реструктуризацію підприємств, розвиток фондового ринку, зростання інвестиційної привабливості української економіки, у т. ч. і для іноземних інвесторів. Також деструктивною для економічної безпеки є слабкість судової влади, особливо механізму виконання її рішень, що створює сприятливе середовище для зростання корупції, дискредитує державну регуляторну політику. Ситуацію ускладнили затримка з проведенням ринкових перетворень, слабка ув'язка дипломатичної та зовнішньоекономічної сфер.

Найбільше в країні не довіряють силовим структурам (судам і прокуратурі) – відповідно 83,5% і 80,2% населення, а також Верховній Раді України (83,2%) [10]. У результаті проведення першого етапу електронного декларування на 30 жовтня 2016 р. у депутатів ВРУ знаходилося 12,3 млрд грн, у т.ч. 7,4 млрд грн і більше 2 млрд дол. готівкою [11].

2. У соціальній сфері – у декілька разів занижена вартість робочої сили – одного з основних виробничих

ресурсів. Наслідком цього є низька платоспроможність населення, відсутність стимулів зростання його кваліфікаційного потенціалу, нагромадження капіталу, технічного прогресу, глибока диференціація доходів населення та низька тривалість життя.

Падіння життєвого рівня населення нашої країни було найбільше у світі. За роки реформ в Україні життєвий рівень знизився в 10–12 разів. За даними ООН, Україна у 2015 р. знаходилася на 70-му місці зі 142 країн світу [12] (2011 р. – 74-е місце зі 110 країн, 2013 р. – 64-е зі 142 країн). Стандарт життя як показник співвідношення багатств 10% найбагатшої частини населення до багатства такої чисельності бідного населення (коефіцієнт Джині) в Євросоюзі складає 6 : 1, а в Україні – 20/40 : 1. Мінімальний рівень погодинної зарплати в ЄС складає 3 дол., в Україні – 0,99 дол. Зарплата українського вчителя складає трохи вище 100 доларів у місяць, тоді як зарплатня вчителя в країнах ЄС 2000–3000 доларів [13; 14]. Мінімальна зарплатня в Україні у 2016 р. складала 59,69 дол.; мінімальна пенсія – 45 дол. США, що лише трохи вище межі бідності, визначеної ООН; дефіцит бюджету пенсійного фонду досяг 145 млрд грн [15; 16].

З 1991 р. в Україні сформувалася усталена тенденція до зменшення населення країни: з 52,2 до 42,5 млн осіб з урахуванням Автономної Республіки Крим (на 31.10.2016 р.). Щорічні показники смертності перевищують відповідні показники народжуваності (при цьому смертність у чоловіків у 4 рази вища, ніж у жінок); тривалість життя складала у 2015 р. 65,2 років для чоловіків та 75,5 – для жінок та є одним із найнижчих у Європі (наприклад, у Німеччині тривалість життя становить відповідно 74,5 та 80,5 років). За прогнозами, до 2020 р. очікувана тривалість життя українців буде складати: для чоловіків 65,9, а для жінок – 76 років [17].

Частка населення, що живе за межею бідності, сягає 39–59%, у той час, коли максимально допустиме значення у світовій практиці складає 10%.

Погіршуються показники здоров'я населення. У рейтингу здоров'я громадян Україна у 2015 р. посіла 132 місце з 133! [18]. З 1995 р. в Україні триває епідемія туберкульозу, невпинно поширюється захворюваність на ВІЛ/СНІД, серцево-судинних і онкозахворювань, збільшується кількість осіб, що вживають наркотичні та психотропні речовини. У 2012 р. країна займала 1 місце у світі по дитячому алкоголізму [19]. Ці та інші чинники суттєво погіршують відтворення робочої сили, її якісні параметри та трудовий потенціал.

3. У фінансовій сфері – низький рівень капіталізації українських банків не відповідає вимогам політики зростання та структурно-інноваційної перебудови національної економіки. Низький рівень розвитку фондового ринку не дозволяє зробити його ефективним інструментом мобілізації інвестиційних ресурсів, а значить, і політики економічного зростання. Зберігається структурна розбалансованість державних фінансів, їх суто фіскальна спрямованість; не зменшується взаємна заборгованість підприємств та організацій; переважають короткострокові кредити під високі відсотки. Україна не посіла належного місця в міжнародному русі капіталів,

який стає характерною ознакою сучасних міжнародних інтеграційних процесів і матеріальною основою економічного зростання та структурної перебудови. Монетарна політика країни знаходиться в повній залежності від іноземних запозичень. У результаті запізнілого та несвоєчасного вибору режиму плаваючих валютних курсів для нашої експортоорієнтованої сировинної економіки знову «розквітнув» спекулятивний «чорний» ринок.

Співвідношення зовнішнього державного боргу України та її золотовалютних резервів збільшується: якщо на 01.01.2010 р. це співвідношення було майже рівним – 26,2 млрд дол. і 26,5 млрд дол. (тобто 99,9%), на 01.01.2011 р. – 34,8 і 34,6 відповідно (99,9%), на 01.01.2014 р. уже 37,5 і 20,4 (54,4%), то на 01.01.2015 р. – 38,8 та 7,5 млрд дол. (19,4%). На 01.01.2016 р. це відношення складало 44,2 та 14,1 млрд дол. (31,9% [20]).

Сукупний зовнішній борг України (державний і корпоративний) досягає 93,5% обсягу ВВП (29,3% у 2004 р.). При цьому прямий гарантований борг у 2016 р. складає 67,6% ВВП [20]. (Як відомо, критичним вважається 60% співвідношення держборгу до ВВП країни.) Кожен українець, включаючи немовлят, уже повинен зовнішнім кредиторам 40 тис. гривень.

За роки незалежності, до 2013 р., з України в офшори було виведено 167 млрд дол. (300 млн дол. щомісячно) [21].

Частка кредитів щодо ВВП на початок 2016 р. впала з 47% до 39%; чисті прямі іноземні інвестиції наблизилися до нуля [22].

4. Тінізація та корумпованість української економіки, які створюють реальну загрозу національній безпеці та демократичному розвитку держави. При існуючому рівні тінізації економіки вже можна говорити про існування системи розширеного відтворення тінювих економічних відносин в Україні.

Частка офіційної тіньової економіки від ВВП в Україні становить 40,6% (для порівняння: в Албанії – 32,9%, у Замбії – 38,4%). За рівнем корупції Україна у 2014 р. знаходилася на 142 місці зі 175 країн, у 2015 р. – на 130 зі 167 країн світу (в оточенні Парагваю і Коморських островів) [23]. При цьому найбільш корумпованими вважаються саме ті інститути влади, які покликані боротися з корупцією: суди (87%) та правоохоронні органи (84%).

Одним із найнебезпечніших наслідків розвитку тіньової економіки є криміналізація суспільства. Водночас тінізація економіки формує негативний імідж держави серед міжнародної спільноти, стримує торговельно-економічні відносини українських підприємств із зарубіжними партнерами та євроінтеграційні зусилля України.

За оцінкою британського журналу The Economist (квітень 2015 р.), Україна стала лідером у рейтингу країн з найгіршою економікою [24].

5. Високий рівень фізичного зносу основних фондів та виробничої інфраструктури. Стан основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості, АПК, системах життєзабезпечення є критичним.

Усі діючі НПЗ були побудовані ще в радянські часи; знос основних фондів у металургійній промисловості

складає 65%, у вугільній промисловості – 80%, з 556 млн т металу в об'єктах основного капіталу країни близько 390 млн т досягли рівня зносу 100%; в АПК 60–90% техніки, яка залишається в експлуатації, уже відпрацювала 1–2 амортизаційні терміни; майже третина устаткування на цукрових заводах знаходиться в експлуатації понад 20 років; сироварне устаткування зношене на 90–95%; 14% залізничних мостів знаходяться в незадовільному стані, 46% – не відповідають правилам експлуатації [25]. До 2020 р. закінчується проектний термін 60% атомних реакторів України, а до 2026 р. – усіх.

6. Структурні диспропорції. Йдеться про деіндустріалізацію економіки (згорання переробної промисловості), надзвичайно енергоємний промисловий комплекс, велику залежність національної економіки від імпорту, нерациональну структуру експорту з переважно сировинним характером і низькою питомою вагою продукції з високою часткою доданої вартості, неефективність використання паливно-енергетичних ресурсів, недостатні темпи диверсифікації джерел їхнього постачання та відсутність активної державної політики енергозбереження, загострення проблеми підтримання в належному технічному стані ядерних об'єктів на території України.

Частка промисловості у ВВП з 2006 по 2016 рр. скоротилася з 28 до 20%, у першу чергу за рахунок переробної промисловості (з 20 до 12% ВВП); частка АПК у загальній структурі експорту нашої країни в першому кварталі 2016 р. зросла до 43%, тоді як у 2015 р. вона становила 40%; частка металургії – 28,3% (для порівняння: у 2004 р. експорт металургійної продукції становив 39,94%) [26]. Якщо в 1991 р. частка металургії у ВВП України складала 25,6%, то у 2014 р. – уже 33%, тоді як частка машинобудування, яке є основним джерелом інноваційного розвитку й модернізації економіки, складає тільки 6,6% ВВП. І поки така ситуація зберігається, ризики металургів і аграріїв стають ризиками всієї економіки (до початку військового конфлікту на сході країни внесок Донецької та Луганської областей у ВВП України становив близько 25%). Крім того, уже кілька років спостерігається падіння світових цін на сировину, на якому тримається наша сировинна експортоорієнтована економіка.

Характерний низький технологічний рівень виробництва: 47,9% сталі виплавляється мартенівським способом (у світі – 2,5%); частка електроплавлення складає 4% (у світі – 40%); середня глибина розробок вугілля, що коксується, перевищує 720 м, глибина переробки нафти на українських НПЗ складає 46–60% (у світі – перевищує 90%); з 50 тисяч зернозбиральних комбайнів 30 тисяч – застарілі «Ниви» [27, с. 220, 229, 231, 246].

Незважаючи на те, що з 1991 р. до 2013 р. енергомісткість виробництва скоротилася з 0,8 кг у. п. на 1 дол. ВВП до 0,55 кг у. п., у Росії цей параметр становить 0,44 кг у. п., Чехії – 0,22, Польщі – 0,19, Німеччині – 0,15; альтернативна енергетика в Україні складає 0,79% від спільного обсягу споживання енергії (в Білорусі – 12%, Фінляндії – 26%) [28].

Частка імпорту газу з одного джерела (монозалежність) усі роки незалежності сягала 70–75%, у той час як

максимально допустиме значення у світовій практиці складає тільки 30%. У 2015 р. ця залежність від поставок із Росії, у результаті скорочення торгово-економічних відносин, знизилася до 40%.

7. Недосконалість системи інноваційного розвитку. За роки реформ не вдалося створити дієздатних механізмів стимулювання інноваційної діяльності підприємств та організацій, що призвело до придушення науки і деградації існуючого науково-технічного потенціалу, повільного оновлення продукції виробничого комплексу. Критичним залишається рівень державного фінансування науково-технічної діяльності.

Джерелами економічного зростання економіки залишаються 3-й і 4-й технологічні уклади, засновані на низьких технологіях, які перебувають на периферії світової економіки. Вищі технологічні уклади – п'ятий і шостий – складають близько 4% (причому шостий, що визначає перспективи розвитку країни в майбутньому, менше 0,1% [6, с. 17]).

Усього 15,2% підприємств ведуть роботи з впровадження інновацій у виробництво [29] (тоді як у 1990 р. їх було 36%), що нижче порогового значення (25%) і набагато нижче аналогічного показника розвинених країн (70–80%). Порівняно з 1991 р. загальна кількість працюючих на підприємствах дослідно-виробничої бази скоротилася у 23 рази, кількість винахідників і раціоналізаторів в Україні скоротилася більш ніж у 20 разів, рівень міграції інноваторів (за даними Всесвітньої організації інтелектуальної власності (WIPO)) в п'ять разів перевищує середній; за перші 17 років з країни виїхало 626 докторів наук. Питома вага обсягу виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП (без урахування тимчасово окупованої території АРК, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції) у 2015 р. складала всього 0,64%, тоді як в 1996 р. – 1,36% [29].

Головний індикатор інноваційної спрямованості державної політики – частка сукупних національних витрат на НДДКР у ВВП (наукоємність ВВП) – знизилася з 2,4% в 1991 р. до 0,6% у 2015 р. За даними ЮНЕСКО, в Україні загальний рівень фінансування наукової та науково-технічної діяльності в розрахунку на одного науковця в шість разів нижчий, ніж у США та Німеччині, у п'ять разів – Японії та в 1,3 разу – ніж у Росії. Фінансування науки (у % ВВП) протягом 2000–2015 рр. скоротилося з 1,16% до 0,2% [30] (причому в Законі України «Про наукову і науково-технічну діяльність» зазначено, що обсяг бюджетного фінансування науки повинен бути в розмірі не менше 1,7% ВВП) [31].

Загрозами національної економічної безпеці України є також загострення військово-політичної ситуації на сході нашої країни та анексія Криму, рівень безробіття, збільшення відтоку населення з країни, у т. ч. і на постійне проживання, темпи інфляції (поточні ціни у співвідношенні з базовим індикатором цін), триразове знецінення національної валюти, посилення тиску на малий і середній бізнес. За версією «Bloomberg», Україна входить до п'ятірки найбільш «нещасних» еко-

номік світу. «Індекс нещастя» визначається як сума інфляції та безробіття, який в Україні у 2015 р. дорівнював 27% [24].

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що Україна все більше занурюється в глибоку соціально-економічну кризу і демонструє рідкісне в сучасній практиці явище – еволюційне згортання системи в цілому: інволюцію, регрес, деградацію.

Перспективне бачення національної економічної безпеки за умов відкритості конкурентних ринкових комплексів повинно бути пов'язано із забезпеченням низки базових критеріїв та стандартів розвитку – випереджальним розвитком наукомістких галузей, всебічної модернізації громадського суспільства згідно із сучасними цінностями та інформаційними реаліями.

Головними напрямками національної економічної безпеки, які дадуть можливість подолати перераховані вище загрози, можна вважати:

- ✦ наявність ефективних можливостей підтримувати стабільний стан соціально-економічної системи шляхом підвищення кваліфікації інститутів влади, відділення бізнесу від влади, підтримання достатніх умов та гарантій для підприємницької активності, попередження тенденцій, які потенційно здатні порушувати макроекономічну, фінансово-монетарну рівновагу, погіршувати добробут населення;
- ✦ забезпечення сталого розвитку національної економіки за допомогою залучення та вбудовування переробних виробництв країни в зовнішні ланцюжки створення доданої вартості з одночасним розширенням спеціалізації, генерація власних ланцюжків створення доданої вартості на основі резидентних структур з підвищенням ефективності використання капіталу на кожній стадії, комплексу інструментів та практичних можливостей гарантувати процес економічного відтворення в суспільстві в контексті міжнародної конкуренції та постійних змін в умовах виробництва;
- ✦ підтримка науково-технічних розробок, високотехнологічного сектора, сфери інтелектуальних послуг, у т. ч. ІТ-технології, впроваджувати лідируючі технології, інновації, забезпечувати надходження до країни технологій, ноу-хау, передових методик управління, створення нових закладів, якщо цього вимагають умови НТП, підвищення професійного, освітнього та загальнокультурного рівня працівників і населення в цілому.

Без гарантування національної економічної безпеки Україна не може бути повноправним учасником світогосподарських зв'язків, посісти належне місце в міжнародному поділі праці та мати належну систему захисту та протидії глобальним викликам її міжнародній економічній безпеці взагалі та національної безпеці зокрема. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Світова економіка: підручник/А. С. Філіпенко [та ін.]. Київ: Либідь, 2000. 582 с.
2. **Варналії З. С., Буркальцева Д. Д., Саєнко О. С.** Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: монографія. Київ: Знання України, 2011. 300 с.
3. **Гайдуцький П. І.** Незалежна економіка України. Київ: ТОВ «Інформаційні системи», 2014. 528 с.
4. **Горбулін В. П., Качинський А. Б.** Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки: монографія. Київ: НІСД, 2011. 288 с.
5. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку/В. М. Геєць, В. В. Близнюк, А. А. Гриценко та ін.; за ред. акад. В. М. Гейця. Київ: Фенікс, 2003. 1006 с.
6. Структурні перетворення в Україні: передумови модернізації економіки/А. П. Павлюк, Д. С. Покришка, Я. В. Белінська та ін.; за ред. Я. А. Жаліла. Київ: НІСД, 2012. 104 с.
7. **Новицький В. Є.** Міжнародна економічна діяльність України: підручник. Київ: КНЕУ, 2003. 948 с.
8. **Пахомов Ю. М.** Основные задачи формирования посткризисной модели развития экономики Украины. *Економічний часопис-XXI*. 2010. № 1-2. С. 3-6. URL: <http://soskin.info/ea/2010/1-2/20102.html>
9. **Філіпенко А. С.** Зовнішні запозичення України: доцільність отримання, ефективність використання. *Економічний часопис-XXI*. 2009. № 3-4. С. 6-7. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/45297/02-Filipenko.pdf?sequence=1>
10. **Троян В.** Война на уголовном фронте. *Зеркало недели*. 2016. № 34. С. 4.
11. Все новости по спецтеме е-декларирование. URL: <http://podrobnosti.ua/special-news/e-deklarirovanie/>
12. Таблица уровня жизни стран мира 2015. URL: <http://gotoroad.ru/best/indexlife>
13. Средняя зарплата учителя школы в Украине. Статистика зарплат. URL: <http://ua.trud.com/salary/2/4138.html>
14. **Максимов Е.** Сколько зарабатывают учителя в разных странах мира. URL: <http://mel.fm/2016/06/16/salary>
15. Минимальная зарплата (Украина) // Финансовый портал Минфина Украины. URL: <http://index.minfin.com.ua/index/salary/>
16. Как живут пенсионеры мира. URL: <http://www.segodnya.ua/ukraine/kak-zhivut-pensionery-raznyh-stran-i-pochemu-u-nas-huzhe-vseh--731778.html>
17. Украина и страны мира. Продолжительность жизни. URL: <http://autoconsultant.com.ua/news/view/3754/>
18. В рейтинге социального развития Украина опередила Россию, Беларусь и Молдову. URL: <http://www.segodnya.ua/ukraine/v-reytinge-socialnogo-razvitiya-ukraina-operedila-rossiyu-belarus-i-moldovu-606885.html>
19. Какие места занимает Украина в мировых рейтингах. URL: <http://uainfo.org/blognews/17533--akie-mesta-zanimaet-ukraina-v-mirovykh-reytingah.html>
20. Внешний государственный долг Украины. URL: <http://index.minfin.com.ua/index/debt/gov/>
21. Украину назвали одним из лидеров по выводу денег в офшоры. URL: http://lb.ua/economics/2012/07/24/162173_ukrainu_nazvali_liderov.html
22. **Савченко А.** Банки, мошенники, кризисы, кредиты... *Зеркало недели*. 2016. № 40. С. 7.
23. Украина остается в клубе самых коррумпированных стран мира // Transparency International. URL: http://zn.ua/UKRAINE/ukraina-ostaetsya-v-klube-samyh-korrumpirovannyh-stran-mira-transparency-international-160679_.html

24. The Economist назвал украинскую экономику наихудшей в мире. URL: http://antikor.com.ua/articles/39243-the-economist_nazval_ukrainskuju_ekonomiku_naihudshej_v_mire

25. **Кухарская Н. А.** Проблемы и перспективы развития базовых производств Украины в условиях реформирования экономики // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. Донецк: ДонНУ, 2009. С. 1195-1201.

26. Примитивная экономика. Украина все больше превращается в аграрную страну. URL: <http://www.epravda.com.ua/cdn/cd1/2016/04/ukraina-vse-bolshe-prevrashhaetja-v-agrarnuju-stranu/>

27. **Кухарская Н. А.** Стратегические приоритеты трансформации экономики регионов Украины: тенденции, формы, механизмы: монография. Одесса: ИПРЭИ НАН Украины, 2010. 519 с.

28. Энергоемкость украинской экономики – самая высокая в Европе. URL: <http://www.capital.ua/ru/publication/19016-energoemkost-ukrainskoy-ekonomiki-samaya-vysokaya-v-evrope-industriya-khochet-modernizirovatsya>

29. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html

30. Государство на финансирование науки в 2015 г. выделит 0,2% ВВП. URL: <http://112.ua/obshchestvo/gosudarstvo-na-finansirovanie-nauki-v-2015-g-vydelit-0-2-vvp-minobrazovaniya-185881.html>

31. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 25.12.2015 р. № 922-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/848-19>

REFERENCES

"Energoemkost ukrainskoy ekonomiki - samaya vysokaya v Yevrope" [The energy intensity of the Ukrainian economy - the highest in Europe]. <http://www.capital.ua/ru/publication/19016-energoemkost-ukrainskoy-ekonomiki-samaya-vysokaya-v-evrope-industriya-khochet-modernizirovatsya>

Filipenko, A. S. "Zovnishni zapozychennia Ukrainy: dotsilnist otrymannia, efektyvnist vykorystannia" [External borrowings of Ukraine: the feasibility of obtaining efficiency]. *Ekonomichniy chasopys-XXI*. 2009. № 3-4. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/45297/02-Filipenko.pdf?sequence=1>

Filipenko, A. S. et al. *Svitova ekonomika* [The world economy]. Kyiv: Lybid, 2000.

"Gosudarstvo na finansirovaniye nauki v 2015 g. vydelit 0, 2% VVP" [State funding of science in 2015 will allocate 0.2% of GDP]. <http://112.ua/obshchestvo/gosudarstvo-na-finansirovanie-nauki-v-2015-g-vydelit-0-2-vvp-minobrazovaniya-185881.html>

Heiets, V. M. et al. *Ekonomika Ukrainy: stratehiia i polityka dovhstrokovoho rozvytku* [Ukraine's economy: strategy and policy of long-term development]. Kyiv: Feniks, 2003.

Haidutskyi, P. I. *NeZalezna ekonomika Ukrainy* [Independent Ukraine's economy]. Kyiv: Informatsiini systemy, 2014.

Horbulin, V. P., and Kachynskiy, A. B. *Stratehichne planuvania: vyryshennia problem natsionalnoi bezpeky* [Strategic planning: addressing national security]. Kyiv: NISD, 2011.

"Kak zhivut pensionery mira" [As pensioners live in the world]. <http://www.segodnya.ua/ukraine/kak-zhivut-pensionery-raznyh-stran-i-pochemu-u-nas-huzhe-vseh--731778.html>

"Kakiye mesta zanimayet Ukraina v mirovykh reytingakh" [What place does Ukraine in the world rankings]. <http://uainfo.org/blognews/17533--akie-mesta-zanimaet-ukraina-v-mirovykh-reytingah.html>

Kukharskaya, N. A. "Problemy i perspektivy razvitiya bazovykh proizvodstv Ukrainy v usloviyakh reformirovaniya ekono-

miki" [Problems and prospects of development of the basic industries of Ukraine in the conditions of economy reforming]. In *Problemy razvitiya vneshneekonomicheskikh svyazey i privilecheniya inostrannykh investitsiy: regionalnyy aspekt*, 1195-1201. Donetsk: DonNU, 2009.

Kukharskaya, N. A. *Strategicheskiye prioritetny transformatsii ekonomiki regionov Ukrainy: tendentsii, formy, mekhanizmy* [The strategic priorities for transforming the economy of Ukrainian regions: trends, forms, mechanisms]. Odessa: IPREI NAN Ukrainy, 2010.

[Legal Act of Ukraine] (2015). <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/848-19>

Maksimov, E. "Skolko zarabatyvayut uchitelya v raznykh stranakh mira" [How to earn teachers in different countries of the world]. <http://mel.fm/2016/06/16/salary>

"Minimalnaya zarplata (Ukraina)" [The minimum wage (Ukraine)]. Finansovyy portal Minfina Ukrainy. <http://index.minfin.com.ua/index/salary/>

Novytskyi, V. Ye. *Mizhnarodna ekonomichna diialnist Ukrainy* [International economic activity of Ukraine]. Kyiv: KNEU, 2003.

Ofitsiyniy sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy. https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2005/ni/ind_rik/ind_u/2002.html

"Primitivnaya ekonomika. Ukraina vse bolshe prevrashchaetsya v agrarnuyu stranu" [Primitive economy. Ukraine is increasingly becoming an agrarian country]. <http://www.epravda.com.ua/cdn/cd1/2016/04/ukraina-vse-bolshe-prevrashhaetja-v-agrarnuju-stranu/>

Pavliuk, A. P. et al. *Strukturni peretvorennia v Ukraini: peredumovy modernizatsii ekonomiky* [Structural reforms in Ukraine: preconditions of economic modernization]. Kyiv: NISD, 2012.

Pakhomov, Yu. M. "Osnovnyye zadachi formirovaniya postkrizisnoy modeli razvitiya ekonomiki Ukrainy" [The main task of shaping the post-crisis model of development of economy of Ukraine]. *Ekonomichnyi chasopys-XXI*. <http://soskin.info/ea/2010/1-2/20102.html>

Savchenko, A. "Banki, moshenniki, krizisy, kredity..." [Banks, scams, crises, loans...]. *Zerkalo nedeli*, no. 40 (2016): 7.

"Srednyaya zarplata uchitelya shkoly v Ukraine. Statistika zarplat" [The average salary of a school teacher in Ukraine. Statistics of wages]. <http://ua.trud.com/salary/2/4138.html>

"The Economist nazval ukrainskuyu ekonomiku naikhudshey v mire" [The Economist called the Ukrainian economy is the worst in the world]. http://antikor.com.ua/articles/39243-the_economist_nazval_ukrainskuyu_ekonomiku_naihudshej_v_mire

Troyan, V. "Voyna na ugovnom fronte" [War on the criminal front]. *Zerkalo nedeli*, no. 34 (2016): 4.

"Tablitsa urovnya zhizni stran mira 2015" [Table of standard of living of the world 2015]. <http://gotoroad.ru/best/indexlife>

"Ukraina ostayetsya v klube samykh korrumpirovannykh stran mira" [Ukraine remains in the club of the most corrupt countries in the world]. Transparency International. http://zn.ua/UKRAINE/ukraina-ostaetsya-v-klube-samyh-korrumpirovannyh-stran-mira-transparency-international-160679_.html

"Ukraina i strany mira. Prodolzhitel'nost zhizni" [Ukraine and countries of the world. Life expectancy]. <http://autoconsultant.com.ua/news/view/3754/>

"Ukrainu nazvali odnim iz liderov povyvodu deneg v offshore" [Ukraine was called one of the leaders for the withdrawal of money in offshore accounts]. http://lb.ua/economics/2012/07/24/162173_ukrainu_nazvali_liderov.html

"V reytinge sotsialnogo razvitiya Ukraina operedila Rossiyu, Belarus i Moldovu" [In the rating of social development of Ukraine ahead of Russia, Belarus and Moldova]. <http://www.segodnya.ua/ukraine/v-reytinge-socialnogo-razvitiya-ukraina-operedila-rossiyu-belarus-i-moldovu-606885.html>

Varnalii, Z. S., Burkaltseva, D. D., and Saienko, O. S. *Ekonomichna bezpeka Ukrainy: problemy ta priorityety zmitsnennia* [Economic security of Ukraine: problems and priorities in strengthening]. Kyiv: Znannia Ukrainy, 2011.

"Vse novosti po spetsteme e-deklarirovaniye" [All the news on the special topic of e-Declaration]. <http://podrobnosti.ua/special-news/e-deklarirovanie/>

"Vneshniy gosudarstvennyy dolg Ukrainy" [The external public debt of Ukraine]. <http://index.minfin.com.ua/index/debt/gov/>